

NEMZETI ÉS NEMZETISÉGEK IRODALMAK

„Míg összeér a fenti és a lenti csend.”

Elek Tibor: *Az örökéletű megtisztított forma. Markó Béla szonett-trilógiájáról.*
= *Székegyföld. 17. évf. 2013. 11. sz. 158–175 p.*

Markó Béla szonettlehetőségeinek végét jósolta a költőtárs, kritikus Géczi János és maga a költő is 1989-ben. Mára azonban a legtöbb szonettet író magyar költő címet is kiérdemelte Markó Béla. Elköteleződése e klasszikus versforma iránt régi keletű. Legelső publikált szonettjei *Az örök halasztás* (1982) c. kötetben jelentek meg, majd a *Friss hó a könyvön* (1987) c. kötet már 50 szonettet tartalmazott és a *Mindenki autóbuszá* (1989)-ban költészete klasszicizálódásának látványos megmutatkozása-ként 100 szonett jelent meg és újabbak is születtek egészen a 90-es évek elejéig. A kétezres évek közepéig, költői elhallgatása előtti egyik utolsó versében a *Szépliteratúrai utazásokban* is egy szonettben vall a költő földrajzi tereken és lírai formákban tett utazásairól: „egyetlen versnél több már nekem sincsen// nem kell utaznom, úton vagyok mindig,/Hatodfeles sorokban, újra s újra/ vonatfülkében, csak magamhoz bújva...”

Tízévnnyi hallgatás után, a forma kimerüléséről tett szerzői nyilatkozatok ellenére újra szonettbe formálódtak Markó Béla gondolatai. Figyelemre méltó a forma intenzív és sűrű alkalmazása a *Tulajdonképpen minden*, 2010; *Visszabontás*, 2011; *Festékfoltok az éjszakán*, 2012 c. kötetekben. Mennyiségi megoszlásban 114+108+94 a szonettek száma, jóllehet szabadversek, haikuk, dalszerű versek is kerülnek ki szép számmal a költő keze alól. Korábbi és újabb költő nyilatkozataiból egyaránt tudható, hogy a nyolcvanas években a szonett számára menekülési kísérlet volt, zárt formában keresett és megtalált szabadság modellje: „ebben a zárt világban lehetséges-e mégis önmagunkat adni.” Az nyolcvan-

nas évek útkeresési rémületével szemben a húsz évvel későbbi „meglelt út öröme „az, ami inspirálja a költőt és arról a felismerésről szól, hogy a világ lényege nem feltétlenül és nem elsősorban az expanzióban, a fejlődésben, az univerzum meghódításában van, hanem hogy az univerzum itt van körülöttünk és meghódítható egy zárt, kötött formában is. A szonettet a véges élethez hasonlítja a költő, melynek végességéről közben meg kell feledkezni. „Nekem a szonett a leghatalmasabb kötöttség: maga az élet.() A szonett a végtelenbe vetett ember tragikomikus végessége.” Ennek a gondolatnak többféle költői értelmezéséből válik világossá, hogy Markó Béla költői ambíciója nem kevesebb, „mint a mindenség és a véges élet megragadása a szonett (és a haiku még tömörebb) forma-világában.

A kétezres években valószínűleg fokozatosan érett meg Markó Bélában az elhatározás, hogy visszarendezi prioritásait, a politika és az irodalom közül az irodalmat választja. Fokozatosan lépett egyre hátrább a politikai életből, hogy miért éppen a szonettek segítették az irodalomhoz való visszatérésben, azt a fentiek részben magyarázzák, de az is szerepet játszhatott benne, hogy egy sokszorosan kipróbált és bevált versformáról van szó, amiben a költő újra-megszólalása könnyebbnek tűnhetett számára.

Mindezekon túl fontos szerepe lehetett még a kert motívumára, metaforájára, szimbólumára való rátalálásnak, amely a legfontosabb képi elemévé vált az új szonetteknek. A kert ugyanis Markó számára valóságos, új, konkrét lélettér, a boldog, harmonikus magánélet tere, ugyanakkor lehetőséget nyújt a világ, a létezés egészéről való elmélkedésnek: „én a kertemből nézem a világot,/míg nézi a világ a kertemet” (Szétáramlik – Tulajdonképpen minden). Az emberi élet létbevettségéről szóló gondolatok sokkal nagyobb távlatát nyitotta meg, mint a politika. A kert egyrészt kulturálisan végtelenül gazdag vonatkozási lehetőségekkel telített metafora, másrészt a létezés, az elmúlás, a folyamatos újrakezdés, a pillanatnyiség és az öröklét szimbóluma. A *Kerti stációk*, 2009 c. verssel indul meg a szonettek árja, melyeknek lényege, hogy általában konkrét helyeken átélt élmények hatására születnek, ilyen értelemben a kötetek realiztikusak és naplóformát öltenek. Nem az élettrajzi történések fontosak azonban, hanem az, hogy konkrét helyen és időben

a látvány vagy az élmények milyen lét- és önértékelést indukálnak a lírai émben.

Három kötetben publikált szonettnaplóról van tehát szó, melyeknek trilógiaként való kezelését nemcsak a versforma (elválasztva a nagyjából egyidejűen keletkezett haikuktól és más versformáktól), hanem a létérzés, a költői szemlélet- és kifejezőmód állandósága, a témák, a motívumok, helyzetek, hangulatok vissza-visszatérése indokol. A Markó-i létérzékelés a világot alapvetően ellentétek egységeként, harmóniában értelmezi, mely a költőből teljes vagy euforikus, legtöbbször azonban elégikus örömet vagy sztoikus lételfogadást vált ki (*De ki?, Kering az égi kép, Próteusz, Ismétlés, Nem változik*). A létöröm forrása a szerelmes társsal való együttlét (*Kiegészül, Annával a verandán, Világít minden*). Ugyanúgy, ahogy a természeti körforgásnak, a test szerelmek is metafizikája van a Markó versekben.

Mind a kertben, mind a szerelemben kibontakozik a költőt meg-megújulóan foglalkoztató krisztusi szenvedéstörténet, ennek motívumai, szimbolikája keresztül-kasul hálózza a verseit (*Puzzle, Szikrázás, Felhőt és fényt terhelhet*). Jézus sorsa, mint a legnagyobb áldozatot hozó emberé, vitathatatlanul példázatérvényű, Isten viszont sajátosan változó lényegű és karakterű misztérium a verseiben (*Változó Isten, Szonett egy tubus fogkrémről, Szikrázás*). Markó Béla számára a tenger világa is elsősorban az Univerzum és az abban való létezés csodáját mintázza (*Hullámok a Fekete tengeren, Citerás tücskök, Üres tenger, Makedón szonett*). „Mint egy hatalmas kert, csak úgy zúg a tenger.” S bár a tenger jól kihasználható ellenpont a kerthez képest: „A térben is kivetülő végtelen jelenléte érzékelhető a versekben.” A *Vendégségben az Égei-tengeren c.* verse mintegy összefoglalója a kert, a tenger, a körforgás, az újrakezdés, Isten motívumainak, s példázza egyben a Markó-i létszemléletet, alkotásmódot, szonettformát.

A Visszabontás kötet második felében az eddig említett motívumok mellett megjelennek a képzőművészeti, többnyire festmények hatására íródott költemények. A harmadik kötet a *Festékfoltok az éjszakán* szonettjei kifejezik azt a költői szándékot, amelynek szellemében fogantak a versek, s amelyet a költő így fogalmazott meg egy beszélgetés során: „A modern esztétikák szerint is a műalkotás elfedi a valóság többi

részét, és maga válik világgá, (...) mindaddig, amíg szemléljük (...), ahogyan a kert egy egészé váló rész, ugyanúgy a képzőművészeti alkotás is a természet egészét akarja felmutatni. Ezért izgat engem is, amikor ennek margójára szonettet írok.” Egy társművészeti alkotás láttán indul el a létértés, az önértés saját művész i világot teremtő folyamata (*A kép mögött, Még idegen, Az asztal túlfelén, Megsokszorozza, Mennyezetkép*).

A szonettek formai kérdéseit tárgyalja ezután részletesen a tanulmány és kifejti, Markó kitart a szonett klasszikus, mondhatni Petrarca-i alakzata mellett.

Cholnoky Olga